

ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО ВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Максим Наумко

аспірант НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

ORCID: 0009-0003-0734-0235

У статті розглянуто питання міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних з вільним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав як інструменту забезпечення суспільних інтересів. Зокрема проаналізовано норми міжнародних договорів, проекти документів, розглянутих на засіданнях Постійного комітету ВОІВ з авторського права і суміжних прав. На основі проведеного правового аналізу та виявлених проблемних питань визначено основні тенденції подальшого формування міжнародного законодавства для досягнення цілей забезпечення ефективного балансу інтересів правовласників та суспільства.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, балансування інтересів, міжнародні договори

Постановка проблеми. На всіх етапах свого розвитку законодавство у сфері авторського права і суміжних прав не лише забезпечувало охорону прав та захист суб'єктів авторського права і суміжних прав (далі — правовласники), а й визначало винятки та обмеження з цієї охорони для забезпечення захисту фундаментальних суспільних цінностей і потреб стосовно безперешкодного використання суспільством творів літератури, мистецтва і науки. При цьому, авторське право і суміжні права покликані забезпечувати стимулювання творчості, розвиток літератури, мистецтва і науки, а також підтримку виконавської діяльності, звуко- та відеоіндустрії, теле- і радіомовлення. Баланс інтересів суспільства та правовласників на національному і міжнародному рівнях виражається в дозволеному вільному використанні об'єктів авторського права і суміжних прав. Питання вільного використання цих об'єктів привертають увагу як дослідників, так і законодавців. На рівні Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі — ВОІВ) триває обговорення питань, пов'язаних з вільним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав. Запропонований у цій статті комплексний аналіз поточного стану і тенденцій міжнародно-правового регулювання відносин через призму забезпечення суспільних інтересів дасть змогу узагальнити тенденції міжнародно-правового регулювання, сформулювати та обґрунтувати пропозиції щодо участі України у відповідних дискусіях і нормотвірчій роботі в рамках ВОІВ.

Літературний огляд. Міжнародно-правове регулювання відносин, пов'язаних з вільним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав, досліджувалося в публікаціях таких іноземних авторів, як К. Гейгер, Л. Гібо, С. Дюссольє, Д. Жерве, А. Капчинські, Р. Окедіджі, М. Сенфтлєбен, Ш. Флінн, Р. П. Бернт Гутенгольц та інші.

Питання міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних з вільним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав, привертала увагу таких українських дослідників, як Г. Андрощук, В. Дроб'язко, Ю. Капіца, Л. Майданик, В. Троцька, А. Штефан та інші. Однак попередні дослідження більшою мірою проводилися доволі давно і системно не аналізували роботу на рівні міжнародних організацій стосовно дослідження та напрацювання пропозицій з міжнародно-правового регулювання вказаних відносин. Отож існує потреба в дослідженні роботи в рамках ВОІВ щодо міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних з вільним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав у контексті забезпечення балансу інтересів правовласників та суспільства.

Мета дослідження полягає у визначенні тенденцій міжнародно-правового регулювання відносин, пов'язаних з вільним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав як інструменту забезпечення суспільних інтересів.

Виклад основного матеріалу. Положення щодо вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав містяться у законодавстві практично всіх країн світу. Втім у міжнародних нормативно-правових актах немає визначення терміна «вільне використання» в контексті авторського права і суміжних прав. У Глосарії термінів авторського права і суміжних прав ВОІВ (далі — Глосарій) подано таке його тлумачення: «випадки, у яких, не дивлячись на загальні положення щодо виключного права або права на винагороду, як виняток, немає потреби у дозволі та навіть у виплаті винагороди» [1, с. 287]. Згідно з дефініцією, наведеною у Глосарії, термін «винятки і обмеження» охоплює «всі види вільного використання, примусових ліцензій, а також інших можливих обмежень (таких як застосування до певного права обов'язкового колективного управління)» [2, с. 287]. На додаток автори Глосарію пропонують послуговуватися до випадків «вільного використання», з огляду на їх виняткову природу, терміном «винятки», а щодо «примусових ліцензій» і випадків застосування до певного права обов'язкового колективного управління — терміном «обмеження» (оскільки в такому разі авторське право і суміжні права «обмежені» до права на винагороду, що переважно збирається, розподіляється та виплачується через організації колективного управління). Ця позиція є спірною з правової та теоретичної точок зору з огляду на характер використання термінів «винятки» та «обмеження» в міжнародних договорах. Так, Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (далі — Бернська конвенція) не використовує терміни «винятки» та «обмеження» [2]. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (Римська конвенція) синонімічно використовує обидва терміни: «винятки» в ч. 1 ст. 15, «обмеження» в ч. 2 ст. 15 [3], а Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (Женевська конвенція) використовує термін «обмеження» [4]. Договір ВОІВ про авторське право [5], Договір ВОІВ про виконання і фонограми [6], Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) [7] і Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів [8] застосовують обидва терміни. Тобто у міжнародному законодавстві послуговуються поняттями «винятки» і/або «обмеження», проте роблять це в довільному порядку. Ця проблема властива і європейському законодавству. Так, досліджуючи термінологічні питання, Т. Рендас справедливо зазначає, що «єдиним можливим висновком, який можна зробити з використання виразу «винятки та обмеження» в *acquis* авторського права, є те, що законодавець використав його без чіткого розділення (якщо не випадково)» [9, с. 4]. Враховуючи згадані термінологічні розбіжності, а також контекст української правової системи, вважаємо за доцільне застосовувати термін «вільне використання об'єктів авторського права і суміжних прав» у значенні, поданому в Глосарії, проте без використання терміна «винятки» як синоніма терміна «вільне використання».

Визначення у законодавстві як винятків, так і обмежень для правовласників покликане забезпечити можливість вільного використання об'єктів (без отримання дозволу та безоплатно, або в окремих випадках з виплатою винагороди) користувачами в певних встановлених законодавством випадках, в інтересах суспільства, не порушуючи прав правовласників.

Інститут вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав забезпечує балансування інтересів суспільства та правовласників. Дослідники стверджують, що «баланс інтересів між авторами та правоволодільцями, з одного боку, та користувачами, з іншого, є фундаментальним загальним принципом авторського права» [10, с. 6] і що «інтереси суспільства потребують забезпечення захисту авторів та користувачів їх творів, і визнання того, що і автори, і користувачі потребують функціонуючої системи авторського права» [11, с. 3]. Ключову роль відіграє також аспект прав людини, адже, з одного боку, як зазначає А. О. Фішман, «люди мають фундаментальні інтереси, котрі не можуть бути принесені в жертву для блага суспільства, і добробут суспільства не переважає ці інтереси» [12, с. 503], а з іншого — Загальна декларація прав людини визначає, що кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі та користуватися його благами (ст. 27) [13]. Варто вказати, що П. Б. Гугенгольц виділяє три групи факторів, які зумовлюють необхідність існування інституту вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, що пов'язані із: захистом основоположних прав і свобод; різноманітними інтересами суспільства; неспроможностями ринку [14, с. 10–12]. Ці фактори знайшли відображення у ст. 8 Угоди ТРІПС, що закріплює право держав-членів здійснювати заходи, необхідні для охорони здоров'я та харчування населення [основоположні права і свободи], а також спонукати суспільний інтерес у секторах, життєво важливих для їх соціально-економічного та технологічного розвитку [інтереси суспільства], і зазначає, що такі заходи «можуть бути необхідні, щоб запобігти зловживанню правами інтелектуальної власності власниками цих прав або використанню практики, яка непомірно обмежує торгівлю або негативно впливає на передачу технологій між країнами [неспроможності ринку].

Першою багатосторонньою міжнародною угодою, що передбачала, зокрема, вільне використання об'єктів авторського права, стала Бернська конвенція 1886 року [15, р. А-1 с. 3–5]. Якщо проаналізувати норми цієї конвенції, то можна дійти висновку, що поступово з розвитком відносин їх правове регулювання закріплювалося у відповідних положеннях. Так, у першій редакції були закріплені випадки вільного використання творів в інтересах суспільства, серед іншого для:

- інформаційних цілей щодо вільного використання статей з газет та інших періодичних видань (ст. 7);
- навчальних цілей, наукових потреб щодо вільного відтворення уривків з творів літератури чи мистецтва (ст. 8);
- забезпечення суспільного порядку стосовно дозволу, контролю або заборони за допомогою внутрішнього законодавства або поліції, розповсюдження або показу творів, щодо яких компетентний орган може визнати за необхідне здійснити це право (ст. 13);
- розвитку культури і мистецтва щодо створення нових творів на основі творів інших авторів (віднесено до нелегальних відтворень «несанкціоноване опосередковане запозичення літературного або художнього твору в різних видах, таких як адаптації, музичні аранжування тощо, коли вони є лише відтворенням певного твору в тій самій формі або в іншій формі, без істотних змін, доповнень або скорочень, з тим, щоб не передавати характер нового оригінального твору», що натякає на те, що твори із запозиченнями, які не відповідали б вказаному визначенню, могли вважатися легальними (ст.10)).

Нові випадки вільного використання було передбачено в Берлінському акті 1908 року щодо вільного використання музичних творів [15, р. С-1 с. 5]; Римському акті 1928 р. для інформаційних цілей (щодо вільного використання лекцій, промов, проповідей та інших подібних творів у пресі [15, р. Е-1 с. 2]); Брюссельському акті 1948 року для цитування (щодо вільного використання цитат з публікацій періодичних видань, літературних творів і творів мистецтва, архівних записів переданих у радіоэфір творів [15, р. F-1 с. 7–9]).

Можливість держав-членів передбачати у своєму національному законодавстві випадки вільного використання об'єктів суміжних прав було закріплено в Римській конвенції (ст. ст. 15 і 16) та Женевській конвенції (ст. 6).

Визначною віхою або, за виразом Д. Жерве, «вершиною» [16, с. 9] розвитку міжнародно-правового регулювання вільного використання об'єктів авторського права став 1967 рік, коли на конференції у Стокгольмі до Бернської конвенції було внесено чергові зміни, серед яких був і так званий триступеневий тест, право держав-членів дозволяти вільне відтворення творів у певних особливих випадках за умови, що таке відтворення не завдає шкоди нормальному використанню твору і не зачіпає будь-яким необґрунтованим способом законні інтереси автора. Поява в Бернській конвенції триступеневого тесту стала результатом компромісу, спричиненого неможливістю держав-членів досягти згоди щодо закріплення у конвенції конкретних випадків вільного відтворення творів [17, с. 49–52], перелік та умови яких подекуди відрізнялися в законодавстві різних держав.

В умовах розвитку суспільних відносин виникала необхідність у подальшому вдосконаленні положень, що визначають винятки та обмеження, на рівні міжнародного законодавства. Водночас укладання міжнародних договорів є доволі складним і тривалим процесом, що зумовлює потребу в пошуку інших шляхів визначення правового врегулювання. У зв'язку з цим, варте уваги законодавство європейських країн, що дало змогу шляхом прийняття відповідних директив Євросоюзу гармонізувати законодавство держав-членів ЄС у сфері авторського права і суміжних прав. Однак, враховуючи територіальний характер законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, досягнення повної гармонізації в законодавстві країн з різними історичними і правовими традиціями (наприклад, доктрина *«free use»* характерна для законодавства України, європейських держав, *«fair use»* характерна для законодавства США, *«fair dealing»* — для законодавства Австралії, Великої Британії, Ізраїлю, Канади) залишається проблематичним.

У зв'язку з вищенаведеним, у 2004 році було запропоновано включити до порядку денного 12-ї сесії Постійного комітету ВОІВ з авторського права і суміжних прав (далі — Постійний комітет) питання про винятки та обмеження щодо авторського права і суміжних прав, проте лише для цілей освіти, бібліотек та осіб з інвалідністю [18]. У Пропозиції щодо аналізу винятків та обмежень звернуто увагу на те, що «інтерес до розширення та уточнення прав правовласників не був настільки помітним стосовно винятків, необхідних для встановлення балансу в системі інтелектуальної власності, особливо в цифровому середовищі», а «винятки та обмеження авторського права є інструментами для розмежування та захисту надбання громадськості та сфер свободи використання знань і продуктів людської творчості, необхідних не тільки для гарантування права людства на участь у культурній діяльності та науковому й економічному прогресі, але й для сприяння та заохочення творчої діяльності авторів і культурних галузей, які потребують цих винятків для здійснення частини своєї діяльності», і «така ситуація також може обмежувати міжнародну діяльність або ініціативи, що становлять суспільний інтерес, зокрема ті, що стосуються дистанційного навчання» [19, с. 1–3]. Для вирішення цих проблем було запропоновано, щоб Постійний комітет розпочав роботу з укладання «угоди про винятки та обмеження в інтересах суспільства, які повинні бути передбачені як мінімум у всіх національних законодавчих актах на користь громади, особливо для надання доступу найбільш вразливим або соціально пріоритетним верствам населення» [19, с. 1]. Водночас пропозиції щодо розроблення такого договору для забезпечення інтересів сус-

пільства надавалися і науковцями. Зокрема Х. Русе-Хан та А. Кер звертали увагу на те, що «хоча деякі положення Бернської конвенції та Угоди ТРІПС містять обов'язкові обмеження щодо захисту інтелектуальної власності, більшість з них є необов'язковими. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вивчення того, як ключові цілі стимулювання інновацій, поширення технологій та принципи суспільних інтересів, закріплені в статтях 7 та 8 Угоди ТРІПС, можуть бути включені до підходу, що передбачає встановлення верхніх меж: чи може захист інтелектуальної власності бути обмежений у разі, якщо він не відповідає цим цілям або не дотримується цих принципів» [20, с. 68].

На основі проведеного дослідження щодо необхідності розроблення міжнародного документа П. Б. Гугенгольц та Р. Окедіджі дійшли висновку, що «оскільки нові технології ставлять під загрозу внутрішній баланс авторського права, а витрати на глобалізацію посилюють нагальну потребу в інноваціях та поширенні знань, необхідним є багатосторонній інструмент, який би ефективно використовував різні національні практики щодо винятків та обмежень і забезпечував основу для динамічної оцінки того, як глобальні норми авторського права можуть бути найбільш ефективно перетворені на надійну систему, яка належним чином забезпечує права авторів та користувачів» [21, с. 50].

У 2013 році в результаті багаторічної роботи Постійного комітету було укладено Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів, що став «першим міжнародним договором про інтелектуальну власність, який зосереджується на обмеженнях та винятках з авторського права без одночасного уточнення існуючих прав та/або додавання нових прав до міжнародного законодавства про авторське право» [22, с. 2]. Договір укладено з метою сприяння забезпеченню наявності примірників творів у доступному форматі для сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію, пропонуючи навіть шаблонні формулювання, які держава-член може запровадити у національне законодавство, за умови дотримання триступеневого тесту (ст. 4). У різних груп зацікавлених осіб Марракеський договір викликав полярні характеристики в спектрі від «чуда в Марракеші» до «небажаного прецеденту» [23]. Деякі дослідники, наголошуючи, що Марракеський договір «демонструє, як можна структурувати міжнародні норми, щоб досягти достатньо гнучкої та стійкої договірної бази для регулювання обмежень та винятків на національному рівні», пропонують використати досвід підготовки та укладання цього договору для розроблення нового міжнародного договору, що гармонізував би міжнародно-правове регулювання вільного використання об'єктів авторського права або навіть визначив правила, які встановлюють максимальний рівень допустимої охорони авторського права [24]. На наш погляд, втілення такої пропозиції мало б позитивний вплив на визначення основних принципів, вимог стосовно включення у законодавство країн, принаймні обов'язкових випадків вільного використання творів щодо таких суспільно-важливих сфер вільного використання, як відтворення творів бібліотеками та архівами, відтворення для освітніх та наукових потреб, а також для потреб осіб з різними видами обмежених можливостей.

З метою визначення винятків та обмежень, зокрема для забезпечення суспільних інтересів у галузі освіти, наукових досліджень та доступу до інформації, у рамках роботи Постійного комітету розроблено проект Договору ВОІВ про винятки та обмеження для осіб з обмеженими можливостями, освітніх та наукових установ, бібліотек та архівів, що спрямований, серед іншого, на «забезпечення балансу між правами авторів та інтересами широкої громадськості, зокрема в галузі освіти, досліджень, викладання та доступу до інформації» [25, с. 2]. Водночас запропоновано для розгляду окремий документ «Цілі та принципи винятків та обмежень для бібліотек та архівів», однією з цілей якого визначено «заохотити держави-члени до прийняття винятків та обмежень у їх національному законодавстві, які сприяють виконанню бібліотеками та архівами функції громадської служ-

би, зберігаючи баланс між правами авторів та суспільним інтересом, зокрема в галузі освіти, досліджень та доступу до інформації» [26, с. 2].

Однак у зв'язку з розбіжностями у поглядах країн на формат можливого документа внесені різними країнами пропозиції об'єднано у «Робочий документ, що містить коментарі та пропозиції щодо тексту відповідного міжнародного правового інструменту (у будь-якій формі) щодо винятків та обмежень для бібліотек та архів» [27] і «Проміжний робочий документ щодо створення відповідного міжнародного правового інструменту (у будь-якій формі) щодо обмежень та винятків для освітніх, навчальних та наукових інституцій та осіб з іншими видами обмежених можливостей», що містить коментарі та пропозиції [28]. Утім компроміс з напрацювання можливого нового міжнародного договору так і не було знайдено через опозицію з боку США та країн ЄС, які вважають, що закріплення на міжнародному рівні мінімального стандарту щодо вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав може негативно вплинути на доходи їхніх креативних індустрій.

У представленому Звіті про регіональні семінари та міжнародну конференцію з питань обмежень та винятків Секретаріат ВОІВ дійшов висновку, що «тема обмежень та винятків щодо авторського права є спільною для всіх країн, оскільки обмеження та винятки є природною складовою будь-якої збалансованої системи авторського права. ... Існує простір для дозволеного використання без винагороди, використання, дозволеного за умови винагороди, та використання, що підлягає добровільним схемам ліцензування. ... Пошук рішень може здійснюватися на національному, субрегіональному, регіональному та міжнародному рівнях, і можна розглянути можливість розробки відповідних інструментів на цих рівнях» [29, п. п. 394, 400]. Цей звіт став основою для запропонованого і схваленого Постійним комітетом Проекту робочої програми з винятків та обмежень, що пропонує «конкретні та практичні кроки, які комітет може вжити як для надання рекомендацій та підтримки державам-членам у короткостроковій перспективі, так і для роботи над прийняттям відповідного міжнародного правового інструменту або інструментів щодо винятків та обмежень» [30, с. 2]. Заклики до створення багатосторонніх нормативних актів з гнучкими положеннями про авторське право, які забезпечують кращий доступ до освіти та технологічних досягнень, усе ще лунають і на Генеральній асамблеї ВОІВ [31].

З наведеного слідує, що існують розбіжності між поглядами різних груп країн на формат подальшого міжнародно-правового регулювання відносин щодо вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Так, окремі країни (делегатії Латинської Америки, Африки і Південно-Східної Азії) здебільшого виступають за розроблення міжнародного договору, який гармонізував би правове регулювання щодо вільного використання об'єктів авторського права; інші країни (делегатії Північної Америки та Європейського Союзу) виступають за те, що на міжнародно-правовому рівні слід погодити лише загальні принципи вільного використання [25; 26; 27; 28].

Про участь і роль України в зазначених процесах вкажемо, що звіти Постійного комітету стосовно заяв, зроблених на сесіях, свідчать, що делегація України брала слово лише п'ять разів за останні 25 сесій, з них чотири рази припадають на останні 3 сесії. Таке збільшення рівня активності, серед іншого, обумовлене необхідністю використання всіх можливих міжнародних майданчиків для донесення до міжнародних партнерів позиції України щодо агресії, здійснюваної російською федерацією, зокрема стосовно «культурного геноциду, спрямованого на знищення української ідентичності» [32, с. 2]. Природно, що в умовах зовнішньої агресії, здійснюваної проти України, особливо гостро проявляється потреба у забезпеченні суспільних інтересів щодо оцифрування бібліотечних та архівних фондів, музейних колекцій, які перебувають під загрозою знищення, доступу до творів у процесі дистанційного навчання учнів та студентів у прифронтових регіонах або тих, які тимчасово є за кордоном. Участь України в роботі Постійного комітету

може бути важливою для висвітлення напрацювань з удосконалення міжнародного законодавства в частині вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Висновки. Проведене дослідження показує, що практично в кожному міжнародному договорі у сфері авторського права і суміжних прав визначаються (згадуються) в певній мірі винятки та обмеження, наявність яких покликана забезпечити ефективний баланс між інтересами правовласників та суспільства.

Протягом останніх 20 років питанням вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав приділялася суттєва увага Генеральної Асамблеї ВОІВ, Постійного комітету ВОІВ з авторського права і суміжних прав. Результатом стало напрацювання низки документів, які стосуються вільного використання для забезпечення окремих суспільних інтересів (з метою навчання, наукових досліджень, підтримки розвитку бібліотечної, архівної справи). Позитивним результатом стало укладення Марракеського договору, положення якого спрямовані на забезпечення соціальних інтересів у вільному доступі до творів у спеціальному форматі для осіб з вадами зору. Водночас, на жаль, не вдалося досягнути суттєвого прогресу з напрацювання подібного міжнародного договору щодо інших випадків вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав. У подальшому ймовірно видається погодження міжнародно-правового документа, який передбачив би загальні принципи, а не мінімальний стандарт щодо вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Вважаємо, що Україна, як держава, стосовно якої агресором здійснюється культурний геноцид, має право і повинна брати більш активну участь у відповідних дискусіях, адже в умовах систематичного пошкодження та знищення культурної спадщини функції бібліотек, архівів, освітніх, навчальних та наукових інституцій стають ще більш важливими. Можливість виконання цих функцій забезпечується або спрощується саме через можливості вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Перелік використаних джерел

1. *Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms.* 2004. URL: <https://doi.org/10.34667/tind.28722> (дата звернення: 19.09.2025).
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 19.09.2025).
3. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26.10.1961 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763 (дата звернення: 19.09.2025).
4. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29.10.1971 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_124 (дата звернення: 19.09.2025).
5. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право від 20.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770 (дата звернення: 19.09.2025).
6. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми від 20.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_769 (дата звернення: 19.09.2025).
7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 19.09.2025).
8. Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану

-
- інформацію до опублікованих творів від 27.06.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-13 (дата звернення: 19.09.2025).
9. Rendas T. Are Copyright-Permitted Uses 'Exceptions', 'Limitations' or 'User Rights'? the Special Case of Article 17 CDSM Directive. SSRN. 2021. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3968252>.
10. Майданик Л. Винятки та обмеження з маинових авторських прав: баланс приватного і публічного інтересів. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2020. № 1. С. 5–12. <https://doi.org/10.33731/12020.200227>.
11. Gervais, D. J. *Making Copyright Whole: A Principled Approach to Copyright Exceptions and Limitations* (2008). URL: <https://ssrn.com/abstract=1825342> (дата звернення: 19.09.2025).
12. Afori, O. F. *Human Rights and Copyright: The Introduction of Natural Law Considerations into American Copyright Law*. *Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal*. 2003–2004. Vol. 14(2). P. 497–565.
13. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 19.09.2025).
14. Hugenholtz P. B. *Fierce Creatures: Copyright Exemptions: Towards Extinction? Keynote Speech at IFLA/IMPRIMATUR Conference on Rights, Limitations and Exceptions: Striking a Proper Balance* (Oct. 30, 1997), in *2 Intellectual Property Rights: Critical Concepts In Law* (David Vaver ed. 2006). P. 237–238.
15. *Berne Convention For The Protection Of Literary And Artistic Works* (texts). (Berne Convention, 1886; Paris Additional Act, 1896; Berlin Act, 1908; Berne Additional Protocol, 1914; Rome Act, 1928; Brussels Act, 1948). URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_berne_birpi (дата звернення: 19.09.2025).
16. Gervais, D. J. *Making Copyright Whole: A Principled Approach to Copyright Exceptions and Limitations* (2008). URL: <https://ssrn.com/abstract=1825342> (дата звернення: 19.09.2025).
17. Senftleben M. *Copyright, Limitations and the Three-step test. An Analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law*. (2004) [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam]. Kluwer Law International. URL: <https://hdl.handle.net/11245/1.224623> (дата звернення: 19.09.2025).
18. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Twelfth Session, “Proposal by Chile on the Subject ‘Exceptions and Limitations to Copyright and Related Rights’” (SCCR/12/3), November 2, 2004. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_12/sccr_12_3.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
19. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Thirteenth Session, “Proposal by Chile on the analysis of exceptions and limitations” (SCCR/13/5), November 21 to 23, 2005. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_13/sccr_13_5.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
20. Ruse-Khan H.G. and Kur, A. *Enough is Enough - The Notion of Binding Ceilings in International Intellectual Property Protection* (December 8, 2008). URL: <https://ssrn.com/abstract=1326429> (дата звернення: 19.09.2025).
21. Hugenholtz P. B., Okediji R. *Conceiving an International Instrument on Limitations and Exceptions to Copyright* (March 7, 2012). URL: <https://ssrn.com/abstract=2017629> (дата звернення: 19.09.2025).
22. Trimble M. *The Marrakesh Treaty and the Targeted Uses of Copyright Exhaustion* (August 24, 2015). URL: <https://ssrn.com/abstract=2650232> (дата звернення: 19.09.2025).
23. New W. *Negotiators, Stakeholders Tell Tale Of WIPO Marrakesh Treaty Negotiation, Look To Implementation* (September 20, 2013). URL: <http://web.archive.org/web/20140924124140/http://www.ip-watch.org/2013/09/20/negotiators-stakeholders-tell-tale-of-wipo-marrakesh-treaty-negotiation-look-to-implementation/> (дата звернення: 19.09.2025).
-

-
24. Senftleben M. *A Copyright Limitations Treaty Based on the Marrakesh Model: Nightmare or Dream Come True?* SSRN. 2017. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3064823>.
25. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Twenty-Second Session, "Draft WIPO Treaty on Exceptions and Limitations for the Persons with Disabilities, Educational and Research Institutions, Libraries and Archives" (SCCR/22/12), June 15 to 24, 2011. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_22/sccr_22_12.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
26. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Twenty-Third Session, "Objectives and principles for exceptions and limitations for libraries and archives" (SCCR/23/4), November 21 to 25, 28, 29 and December 2, 2011. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_23/sccr_23_4.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
27. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Twenty-Third Session, "Working document containing comments on and textual suggestions towards an appropriate international legal instrument (in whatever form) on exceptions and limitations for libraries and archives" (SCCR/23/8), November 21 to 25, 28, 29 and December 2, 2011. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_23/sccr_23_8.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
28. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Twenty-Fourth Session, "Provisional working document towards an appropriate international legal instrument (in whatever form) on limitations and exceptions for educational, teaching and research institutions and persons with other disabilities containing comments and textual suggestions" (SCCR/24/8), July 16 to 25, 2012. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_24/sccr_24_8_prov.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
29. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Fortieth Session, "Report on regional seminars and international conference on limitations and exceptions" (SCCR/40/2), November 16 to 20, 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_40/sccr_40_2.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
30. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Forty-Third Session, "Work program on exceptions and limitations" (SCCR/43/8 Rev.), March 13 to 17, 2023. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_43/sccr_43_8_rev.pdf (дата звернення: 19.09.2025).
31. Izquierdo A. *Colombian Minister Calls for Multilateral Action on Balanced IP Rights at WIPO General Assembly* (July 6, 2023). URL: <https://infojustice.org/archives/45336> (дата звернення: 19.09.2025).
32. WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights, Forty-Sixth Session, "Statements" (SCCR/46/INF/STATEMENTS), April 7 to 11, 2025. URL: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/sccr_46/sccr_46_inf_statement_s.pdf (дата звернення: 19.09.2025).

Maksym Naumko

PhD student of the Intellectual Property Scientific Research Institute of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Trends in international legal regulation of the free use of objects of copyright and related rights

The article examines the issue of international legal regulation of relations related to the free use of objects of copyright and related rights as a tool for ensuring public interests. In the context of the development of social relations, there is a need to further improve the provisions defining exceptions and limitations at the level of international legislation.

In particular, the norms of international treaties and draft documents considered at meetings of the WIPO Standing Committee on Copyright and Related Rights regarding the study and development of proposals for the international legal regulation of the free use of objects of copyright and related rights were analyzed. At the same time, the conclusion of international treaties is a rather complex and lengthy process, which necessitates the search for other ways of legal regulation. There are differences between the views of various groups of countries on the format of further international legal regulation of relations concerning the free use of objects of copyright and related rights. Thus, some countries mostly advocate for the development of an international treaty that would harmonize legal regulation regarding the free use of copyrighted works, while other countries advocate that only general principles of free use should be agreed upon at the international legal level.

Based on the legal analysis and the identified issues, the main trends in the further development of international legislation to achieve the goals of ensuring an effective balance between the interests of rights holders and society have been identified. Proposals have been formulated and substantiated regarding Ukraine's participation in relevant discussions and rule-making work within the WIPO in the context of external aggression against Ukraine considering that there is a particularly acute need to ensure public interests in the digitization of library and archival collections, museum collections that are under threat of destruction, and access to works for the remote education of pupils and students in frontline regions or those temporarily abroad.

Keywords: copyright, related rights, balance of interests, international treaties

*Рекомендовано відділом авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України (протокол № 9 від 24.09.2025 р.)*

Подано / Submitted: 29.09.2025

Доопрацьовано / Revised: 08.10.2025

Прийнято до публікації / Accepted: 20.10.2025